

DIASPORAS TĪKLOŠANĀS PRAKSES UN PIESAISTES FAKTORI MŪSDIENĀS

Inta Mieriņa ir Latvijas Universitātes (LU) Sociālo zinātņu fakultātes asociētā profesore, LU vadošā pētniece un Diasporas un migrācijas pētījumu centra direktore. Viņas specializācija ir politiskā socioloģija, un viņas nesenie pētījumi koncentrējas uz jaunajiem migrācijas veidiem un migrantu un etnisko minoritāšu integrāciju. Autore ir piedalījies daudzos starptautiskos pētījumos un vadījusi vairākus migrācijas projektus, ieskaitot lielāko latviešu emigrantu aptauju, kas ir sasniegusi 14 068 latviešus 118 valstīs. Viņai ir publikācijas tādos žurnālos kā *Social Science Research*, *The Sociological Review*, *European Societies*, *Europe-Asia Studies*, un viņa ir *Springer* apgāda grāmatas par latviešu emigrantu kopienām līdzredaktore (2019). I. Mieriņa regulāri sniedz ieteikumus par migrācijas un integrācijas jautājumiem politikas veidotājiem Latvijā un ir arī Eiropas Komisijas projektu vērtēšanas eksperte.

Raksturvārdi: diaspora, migrācija, sabiedriskā līdzdalība, diasporas organizācijas, jaunieši.

Ievads

Stipras latviešu kopienas ārvalstīs pamats ir tās saliedētība un pastāvīga kontaktu uzturēšana starp diasporas locekļiem, iesaistoties diasporas pasākumos, organizācijās un grupās¹. Diemžēl vāji attīstītas līdzdalības kultūras dēļ Latvijas emigrantu iesaiste organizācijās kopumā ir zema². Īpaši liels izaicinājums ir iespējas iekļaut Latvijas diasporas kopienā mazākumtautību pārstāvjus, kurus mazāk interesē tradicionālās diasporas organizāciju aktivitātes. Otra grūtāk piesaistāmā grupa ir diasporas jaunieši; tradicionālajās Latvijas diasporas mītnes zemēs organizāciju kodolu bieži vien veido vecākās paaudzes pārstāvji. Ņemot vērā minētos apsvērumus, šī pētījuma mērķis ir atbildēt uz

jautājumu, kas veicinātu diasporas pārstāvju (t. sk. jauniešu un mazākumtautību pārstāvju) plašāku līdzdalību diasporas dzīvē. Pētījums veikts ar Latvijas Zinātnes padomes finansiālu atbalstu granta *Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja* (Nr. LZP-2018/1-0042) ietvaros.

Dati un metodoloģija

Pētījumā izmantotas vairākas metodes. Pirmajā pētījuma posmā sniegta detalizēta kvantitatīva informācija par dažādu diasporas pārstāvju līdzdalību, kas balstīta uz aptaujas *Latvijas emigrantu kopienas I* viļņa (2014) datiem un aptver 14 068 respondentus 118 valstīs, ieskicējot arī izmaiņas, kas vērojamas II viļņa (2019) datos. Analīzē izmantoti statistiski svērti dati³, nodrošinot, ka respondentu vecuma,

¹ Goldsmith, Eggers 2004.

² Mieriņa et al. 2017.

³ Goldmanis 2015.

dzimuma, tautības, izglītības un mītnes zemes sadalījums izlasē atbilst tam, kas vērojams ģenerālajā kopumā, kurš ļauj vispārināt aptaujas rezultātus. Lai labāk izprastu, kuri faktori ir noteicošie, skaidrojot diasporas pārstāvju piedalīšanos diasporas organizācijās un pasākumos, izmantota loģistiskā regresija. Regresiju modeļi atspoguļoti 1. tabulā. Trūkstošo vērtību dēļ (ne visi respondenti pilnībā atbildējuši uz visiem jautājumiem), modeļi balstīti uz attiecīgi 7117 (M1) un 7162 respondentiem. (M2) Hosmera un Lēmešova tests liecina, ka abi modeļi uzskatāmi par uzticamiem (Sig. < 0,05). Regresijas modeļi iekļautie neatkarīgi mainīgie izskaidro 51% variācijas līdzdalībā diasporas organizācijās (Nagelkerkes $R^2 = 0,511$) un 38% variācijas līdzdalībā diasporas pasākumos.

Otrajā pētījuma posmā izmantotas kvalitatīvās pētījumu metodes, iegūstot padziļinātu izpratni par līdzdalības motivāciju vai šķēršļiem. Īpaša uzmanība pievērsta divām lielākajām Latvijas diasporas mītnes zemēm – Lielbritānijai un Vācijai. Ņemot vērā, ka lielākā daļa Latvijas diasporas pārstāvju ir jaunieši⁴, taču viņu iesaiste diasporas dzīvē ir salīdzinoši maza, tika veiktas piecas fokusa grupu diskusijas (turpmāk – FGD) ar diasporas jauniešiem 18–35 gadu vecumā Berlīnē, Mīnsterē, Londonā, Bredfordā un Straumēnos. Diskusijas dalībnieku skaits bija no septiņiem līdz 10 cilvēkiem, jo tas ļauj sasniegt viedokļu daudzveidību, vienlaikus nodrošinot diskusiju efektivitāti un ikvienam sniedzot iespēju izteikties. Diskusijās izmantotas dažādas inovatīvas metodes, t. sk. projektīvā tehnika, lai izzinātu asociācijas ar diasporas organizācijām, argumentu izkristalizēšanas metode, kā arī nākotnes darbgupas (*future workshops*), kurās tika raksturota “ideālā” diasporas organizācija un aplūkoti dažādi diasporas iesaistes un attīstības scenāriji. Diskusijās piedalījās gan jaunieši, kuri ir iesaistījušies diasporas grupās vai organizācijās, gan jaunieši, kuri tajās nav iesaistījušies. Ar pētījuma dalībnieku atļauju tika veikts diskusijas audio ieraksts. Tā kā krievu jauniešu skaits FDG bija neliels, tika veiktas papildu intervijas tieši ar šīs grupas jauniešiem.

⁴ Mieriņa et al. 2017; Mieriņa 2019.

Diasporas pārstāvju līdzdalība diasporas pasākumos un organizācijās

Līdz šim apjomīgākā Latvijas diasporas aptauja *Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika* pirmo reizi ļāva iegūt uzticamus datus par to, kāda daļa Latvijas diasporas pārstāvju ir iesaistījušies diasporas organizācijās un citās aktivitāšu formās. Aptauja atklāj, ka visbiežākais veids, kā ārzemēs dzīvojošie latvieši iesaistās diasporas dzīvē, ir ārzemēs dzīvojošo latviešu ziņu portālu lasīšana. Kopumā šādus portālus (*Latviansonline.com*, *Baltic-ireland.ie* u. c.) lasa 40% diasporas pārstāvju (1. attēls), taču gandrīz puse no viņiem to dara ļoti reti – retāk nekā reizi mēnesī. Par regulāriem ārzemēs dzīvojošo latviešu ziņu portālu lietotājiem var uzskatīt ap 20% diasporas pārstāvju. Arī nākamā izplatītākā diasporas iesaistes forma ir saistīta ar interneta vidi. Katrs ceturtais (26%) ārvalstīs dzīvojošais Latvijas diasporas pārstāvis piedalās kādā diasporai domātā vēstkopā, blogā vai domubiedru grupā (piem., *Latvieši Londonā Draugiem.lv* u. c.), turklāt šāda veida līdzdalībai ir tendence pieaugt. Līdzīgs skaits (24%) pēdējā gada laikā ir piedalījies kādā ārzemēs dzīvojošajiem latviešiem domātā pasākumā (piem., koncertā, tikšanās pasākumā, sanāksnā). 22% savā pašreizējā mītnes zemē ir apmeklējuši publiskus Jāņu pasākumus vai Latvijas Neatkarības proklamēšanas dienas – 18. novembra – svinību pasākumus. 16% diasporas pārstāvju, kuriem ārzemēs ir bērni, šie bērni apmeklēja vai bija apmeklējuši latviešu nedēļas nogales skolu. 11% Latvijas diasporas pārstāvju ir iesaistījušies diasporas organizācijās, tomēr jāatzīst, ka salīdzinājumā ar citām Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm šis diasporas organizētības rādītājs nav slikts un tam ir tendence pieaugt.

Diasporas pārstāvji, kuri ir aktīvi, parasti ir iesaistījušies vairākās dažādās aktivitātēs, bet tie, kuri nav, neiesaistās nevienā. Tā, piem., 40% diasporas pārstāvju nav nekādā veidā iesaistījušies diasporas dzīvē. Vēl 26% ir iesaistījušies tikai vienā no aktivitātēm – visbiežāk lasa diasporai domātos portālus (50%) vai blogus/vēstkopas (26%). Neskaitot aktivitātes internetā, diasporas dzīvē kaut vienā veidā ir

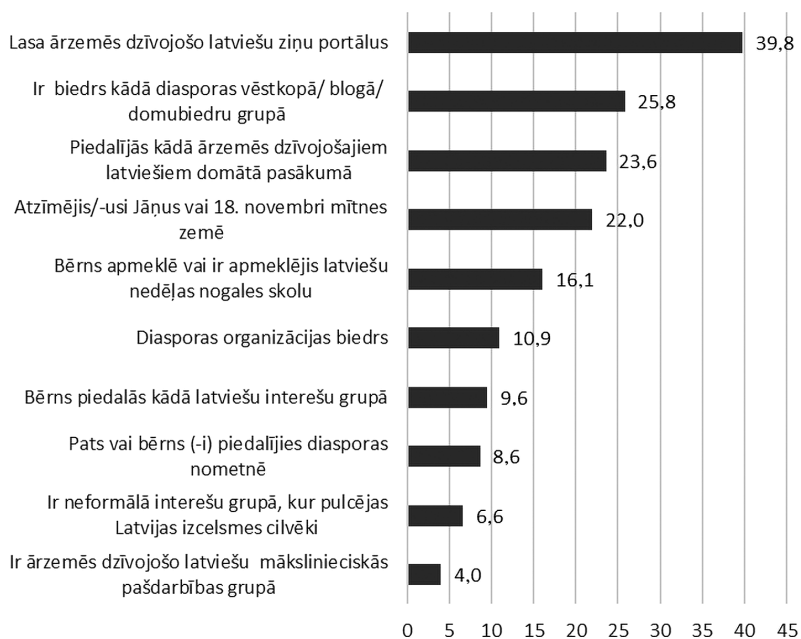
iesaistījušies 35% ārvalstīs dzīvojošo latviešu vai Latvijas valstspiederīgo. Vairāki līdzdalības veidi diasporas dzīvē (piem., ārzemēs dzīvojošo latviešu ziņu portālu lasīšana, dalība diasporas pasākumos, mākslinieciskās pašdarbības vai citās neformālās grupās) pieaug, kad cilvēks ārzemēs pavadījis ilgāku laiku.

Taču visvairāk piedalīšanās diasporas dzīvē ir atkarīga no etniskās piederības. Latvieši ir visaktīvākie dalībnieki visdažādākajās aktivitātēs: gandrīz puse (49%) lasa diasporas ziņu portālus, trešdaļa piedalās kādā Latvijas emigrantu un diasporas vēstkopā, blogā vai grupā internetā, un tikpat daudz latviešu pēdējā gada laikā ir piedalījušies diasporas latviešiem domātos pasākumos (2. attēls). 20% no tiem diasporas pārstāvjiem, kuriem ir bērni, šie bērni apmeklēja vai bija apmeklējuši latviešu nedēļas nogales skolas, 13% bērns piedalījās kādā latviešu interešu grupā (korī vai tml.), bet 10% pats respondents vai respondenta bērni bija piedalījušies diasporas nometnēs. Mākslinieciskās pašdarbības grupā darbojās 6% latviešu, bet 9% latviešu bija izvēlējušies citu neformālu interešu grupu, kur pulcējas Latvijas izcelsmes cilvēki. Tas liecina, ka mākslinieciskās pašdarbības grupas

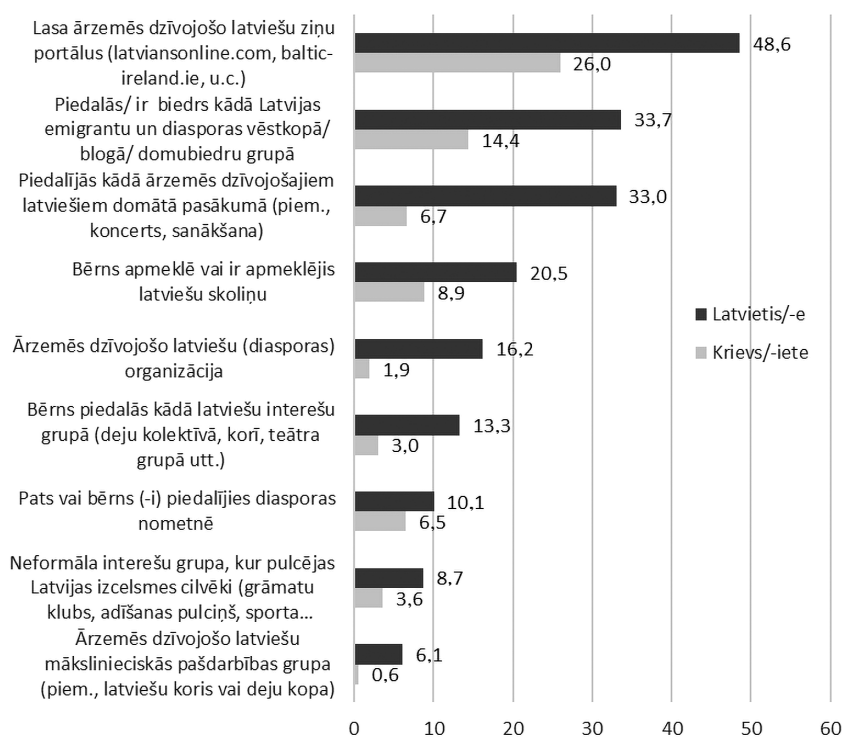
nebūt nav biežākais ārzemēs dzīvojošo kopīgo aktivitāšu veids.

No Latvijas izceļojušo krievu iesaistīšanās diasporas dzīvē ir pavisam niecīga: diasporas organizācijās iesaistījušies tikai 2% krievu tautības emigrantu salīdzinājumā ar 16% latviešu, un tikai 7% pēdējā gada laikā apmeklējuši kādus diasporai domātus pasākumus. Kopumā 93% diasporas organizāciju biedru ir latvieši, bet tikai 5% – krievi. Diasporas pasākumus apmeklē 89% latviešu un tikai 9% krievu. Biežākās krievu tautības emigrantu aktivitātes noris internetā: 26% lasa diasporas ziņu portālus un 14% piedalās kādā emigrantu vēstkopā vai grupā, kurās bieži vien risina praktiskus jautājumus vai apmainās ar informāciju.

Pētījums ļauj gūt ieskatu arī diasporas organizāciju un pasākumu dalībnieku profilā. Puse diasporas organizāciju dalībnieku ir vecās diasporas pārstāvji un puse – jaunās diasporas pārstāvji, bet no diasporas pasākumu apmeklētājiem 75% ir jaunās diasporas pārstāvji. Nedaudz vairāk nekā puse (56%) diasporas organizāciju dalībnieku dzīvo ASV, Kanādā, Austrālijā vai Jaunzēlandē – ievērojami lielāka proporcija nekā diasporā kopumā. Diasporas organizāciju dalībnieku vecums ļoti atšķiras

1. attēls. Iesaistīšanās Latvijas diasporas dzīvē (%)

2. attēls. Dažādu etnisko grupu iesaistīšanās Latvijas diasporas dzīvē (%)

atkarībā no valsts. ASV, Kanādā, Jaunzēlandē un Austrālijā liela daļa organizāciju dalībnieku ir 65 gadus veci un vecāki, tomēr organizācijās ir redzama arī jaunā paaudze: 28% ir vecumā līdz 35 gadiem. Arī NVS valstīs un Gruzijā liela daļa diasporas organizāciju pārstāvju ir virs vidējā vecuma, taču šajās valstīs diemžēl ir redzama paaudžu nomaiņas problēma: tikai 17% ir vecumā līdz 35 gadiem. Diasporas organizācijās Vācijā pārstāvētas daudzas paaudzes, bet citās Rietumvalstīs un arī Ziemeļvalstīs diasporas organizācijās pārsvarā darbojas jauni cilvēki. Piem., Apvienotajā Karalistē 62% diasporas organizāciju pārstāvju ir vecumā līdz 35 gadiem. Organizācijas labāk spējušas piesaistīt cilvēkus ar augstāko izglītību: 71% diasporas organizāciju pārstāvju ir ar augstāko izglītību, 21% – ar vidējo un tikai 8% ir zemākais izglītības līmenis.

Līdzdalību ietekmējošie faktori

No iesaistīšanās diasporas organizācijās visvairāk attur intereses trūkums (38%),

brīvā laika trūkums (28%) un informācijas trūkums par šādām organizācijām (24%), kam seko grūtības nokļūt līdz pulcēšanās vietai un pārliecības trūkums, ka tas ir domāts “tādiem cilvēkiem kā es” (14%)⁵. Protams, jāņem vērā, ka šie faktori ir saistīti. Kā norāda jaunieši fokusa grupu diskusijās, ja ir interese, informāciju var atrast.

Vecās diasporas pārstāvji (trindas latvieši un to pēcteči), kas sevi saista ar Latviju, ievērojami biežāk nekā jaunās diasporas pārstāvji iesaistās gan diasporas organizācijās, gan diasporas pasākumos un latvietību bieži vien cenšas uzturēt arī savos bērnos un mazbērnos. Visaktīvāk diasporas dzīvē iesaistās latvieši, kas dzimuši ārpus Latvijas⁶. Tradīcijas aktīvi ir uzturējušas diasporas organizācijas tipiskajās vecajās mītnes zemēs, taču ir bažas, ka

⁵ Mierīņa 2016.

⁶ Protams, jāņem vērā, ka daļa ārpus Latvijas dzimušo zaudē saikni ar Latviju un neuzskata sevi par latviešiem – šādā gadījumā viņi mūsu statistikā neparādīsies.

līdz ar paaudžu nomaīņu, nemainoties pašām organizācijām un nepieskaņojoties jaunajiem apstākļiem, tās var kļūt mazāk aktuālas. Aptaujas dati liecina, ka jaunās diasporas pārstāvjiem biežāks iemesls neiesaistīties ir tas, ka diasporas organizācijas vienkārši neinteresē (39%) vai trūkst brīvā laika (29%), t. i., trūkst pārlicinošas motivācijas, kādēļ iesaistīties. Diasporas organizāciju mazāka popularitāte jaunās diasporas vidū iet roku rokā ar to, ka starp nesenajiem emigrantiem biežāk sastopami Latvijas mazākumtautību pārstāvji. Regresiju analīzes rezultāti (tabula) liecina, ka kontrolējot pārējo faktoru ietekmi, iespēja, ka latvieši iesaistīsies diasporas organizācijās, ir 6,8 reizes augstāka nekā iespēja, ka to darīs citu tautību pārstāvji. Biežākais iemesls, kādēļ krievi neiesaistās diasporas organizācijās, ir, ka viņus tas neinteresē⁷. Aptuveni trešdaļa atzīst, ka nav nemaz par tādām dzirdējuši.

No dalības diasporas organizācijās un pasākumos var atturēt ne tikai tautība, bet arī valoda. Kā liecina aptauja *Latvijas emigrantu kopienas*, 9% diasporas pārstāvju, kas uzskata sevi par latviešiem, ir vidējas, vājas latviešu valodas zināšanas vai to nav nemaz. Otrkārt, daudziem ir dzīvesbiedrs, kas nav latvietis un latviski nerunā. Šādi cilvēki ārpusinterneta diasporas aktivitātēs un pasākumos iesaistās vidēji divreiz retāk nekā tie, kuru dzīvesbiedrs ir latvietis. Ja diasporas pasākumu apmeklēšana citas tautības dzīvesbiedriem nav pietiekami saistoša, tas attur no piedalīšanās abus partnerus. Treškārt, FGD liecina, ka diasporas pārstāvji labprāt iepazīstinātu ar latviešu kultūru un pasākumiem arī savus ārzemju draugus. Diemžēl šobrīd, kā norāda jaunieši, no iesaistīšanās organizācijās attur latviešu atvērtības trūkums – ne tikai pret citu tautību izceļotājiem no Latvijas, bet arī pret citu tautību cilvēkiem kopumā, kā arī pret vienkārši atšķirīgo.

Liela nozīme ir arī ģeogrāfiskajam faktoram. ASV, Kanādā, Jaunzēlandē un Austrālijā

iespēja, ka diasporas pārstāvis būs iesaistījies diasporas organizācijā, ir 4,7 lielāka nekā Apvienotajā Karalistē. Tas, visticamāk, saistīts ar labi iesakņojušos diasporas organizāciju tīklu, pulcēšanās vietām, struktūru un pieredzi. Arī Ziemeļvalstīs iespēja iesaistīties diasporas organizācijās ir ievērojami lielāka nekā Apvienotajā Karalistē. To var ietekmēt gan valsts atbalsts mazākumtautību aktivitātēm, kas nereti pieejams Ziemeļvalstīs, gan arī kopumā aktīvāka pilsoniskā kultūra šajās sabiedrībās. Dienvideiropas valstīs, savukārt, varbūtība iesaistīties diasporas organizācijās ir vismaz trīs reizes mazāka nekā Lielbritānijā. Šajās valstīs latviešu skaits ir salīdzinoši neliels un lielā izkaisītība un salīdzinoši mazais diasporai domāto pasākumu un organizāciju skaits var kavēt iesaisti diasporas dzīvē. To, ka ir grūti nokļūt līdz aktivitāšu norises vietai, visbiežāk par šķērslī minējuši Austrumeiropā, kā arī ASV, Kanādā, Austrālijā un Jaunzēlandē dzīvojošie (22%), kur uz pasākumiem vai aktivitātēm nereti jāmēro liels attālums.

Nozīme ir arī apdzīvotās vietas tipam. Ciematos vai laukos dzīvojošie iesaistījušies diasporas organizācijās un pasākumos divarpus reizi retāk un mazpilsētu iemītnieki – aptuveni divas reizes retāk nekā galvaspilsētā dzīvojošie. Arī citās lielajās pilsētās dzīvojošajiem iespēja iesaistīties diasporas organizācijās un pasākumos ir nozīmīgi mazāka nekā galvaspilsētā. Papildu informācijas trūkuma lielākais šķērslis ir attālums.

Ļoti nozīmīgs faktors, kas ietekmē iesaisti diasporas dzīvē, ir piederības izjūta citiem cilvēkiem no Latvijas ārvalstīs, tomēr nevar izslēgt abpusēju saistību, t. i., ka līdzdalība veicina piederības sajūtu gan citiem cilvēkiem no Latvijas ārvalstīs, gan Latvijai kopumā. Katrā ziņā, stiprinoties piederības sajūtai kopienai un valstij, arī iesaiste diasporas dzīvē palielinātos. Vismazāk diasporas dzīvē iesaistās tie, kuri emigrējuši tāpēc, ka nepatika Latvijā notiekošie procesi, politiskā vide, nevarēja atrast darbu un neredzēja sev nākotni Latvijā. Tāpat mazaktīvi ir tie, kas Latvijā bija neapmierināti ar sociālo un finansiālo nodrošinājumu. Aktīvākie turpretī ir emigranti, kas aizbraukuši vai nu pozitīvas motivācijas dēļ: lai studētu, gūtu jaunus iesaistīšanos, vai tādēļ, ka iepazinušies ar ārzemnieku.

⁷ Jurkāne-Hobein, Kļave 2019.

Tabula. Līdzdalību diasporas organizācijās un pasākumos ietekmējošie faktori

	M1 (n = 7117) Līdzdalība diasporas organizācijās				M2 (n = 7162) Līdzdalība diasporas pasākumos			
	B	S. E.	Sig.	Exp (B)	B	S. E.	Sig.	Exp (B)
Vecums (ref. 15–24)			,000				,002	
25–34	–,018	,184	,922	,982	–,022	,110	,842	,978
35–44	,084	,210	,689	1,088	,011	,131	,932	1,011
45–54	,257	,229	,261	1,293	,377	,143	,009	1,458
55–64	,898	,241	,000	2,454	,326	,171	,057	1,386
65+	1,407	,355	,000	4,084	,741	,297	,013	2,098
Latvietis (-e)	1,921	,271	,000	6,831	,628	,214	,003	1,874
Krievs (-iete)	–,303	,260	,245	,739	–1,106	,214	,000	,331
Cita tautība	,882	,271	,001	2,415	–,269	,223	,226	,764
Dzimums (sieviete)	,150	,115	,194	1,162	,105	,078	,176	1,111
Izglītības līmenis (ref. zems)			,000				,000	
Vidējs	,087	,192	,650	1,091	,031	,108	,776	1,031
Augsts	,720	,189	,000	2,055	,509	,110	,000	1,664
Izceļošanas g. (ref. visu mūžu ārpus LV)			,000				,000	
Pirms 1991. g.	–,228	,247	,355	,796	–,895	,238	,000	,409
1991–1999	–3,126	,610	,000	,044	–2,020	,314	,000	,133
2000–2003	–3,670	,620	,000	,025	–2,328	,313	,000	,097
2004–2008	–3,706	,605	,000	,025	–2,222	,301	,000	,108
2009–2011	–3,787	,603	,000	,023	–2,234	,300	,000	,107
Pēc 2011. g.	–3,749	,600	,000	,024	–2,383	,298	,000	,092
Valsts (ref. Apvienotā Karaliste)			,000				,000	
Vācija	–,022	,236	,925	,978	–,075	,133	,572	,928
Īrija	,319	,273	,243	1,376	,519	,138	,000	1,681
Norvēģija	,532	,320	,097	1,703	,029	,198	,882	1,030
ASV, Kanāda, Austrālija, Jaunzēlande	1,544	,163	,000	4,685	,978	,104	,000	2,659
Ziemeļvalstis, izņemot Norvēģiju	1,187	,224	,000	3,278	,140	,161	,385	1,150
NVS valstis un Gruzija	–,445	,276	,107	,641	–1,526	,210	,000	,217
Dienvideiropas valstis	–1,220	,618	,049	,295	–1,511	,322	,000	,221
Rietumeiropas valstis, izņemot Lielbritāniju, Vāciju un Īriju	,816	,232	,000	2,261	,262	,157	,095	1,300
Austrumeiropas valstis (ES)	–,190	,348	,586	,827	,196	,214	,358	1,217
Pārējās valstis	1,803	,315	,000	6,068	,318	,264	,229	1,374
Nodarbošanās (ref. algots darbinieks)			,000				,001	
Uzņēmējs, darba devējs	–,278	,259	,284	,757	,261	,180	,148	1,298
Pašnodarbinātais / nodarbināts ģimenes uzņēmumā	,141	,215	,512	1,152	,255	,151	,091	1,291

	M1 (n = 7117) Līdzdalība diasporas organizācijās				M2 (n = 7162) Līdzdalība diasporas pasākumos			
	B	S. E.	Sig.	Exp (B)	B	S. E.	Sig.	Exp (B)
Nestrādāju un aktīvi meklēju darbu	,826	,352	,019	2,285	,739	,242	,002	2,094
Studijas, mācības	,716	,297	,016	2,046	,566	,197	,004	1,762
Prakse, apmaiņa, prof. pieredzes ieguve	1,322	,500	,008	3,750	,907	,361	,012	2,477
Bērna kopšana vai citu ģim. locekļu aprūpe	-,273	,315	,386	,761	,206	,197	,295	1,229
Pensija	,686	,363	,059	1,986	,474	,304	,120	1,606
Nestrādāju un darbu nemeklēju	-,311	,419	,458	,733	,147	,264	,578	1,159
Cits	,849	,477	,075	2,338	1,173	,323	,000	3,232
Dzīvesvieta (ref. galvaspilsēta)			,000				,000	
Cita lielā pilsēta	-,471	,145	,001	,624	-,387	,098	,000	,679
Mazpilsēta	-,656	,159	,000	,519	-,692	,104	,000	,500
Ciematics vai lauku teritorija	-,953	,236	,000	,386	-,940	,149	,000	,391
Amats (ref. nestrādā)			,002				,001	
Vadītāji, profesionāļi	,541	,252	,032	1,718	,598	,166	,000	1,819
Tirdzniecības un pakalpojumu darbinieki	-,058	,313	,852	,943	,261	,195	,182	1,298
Kvalificēti strādnieki	-,182	,332	,584	,834	,608	,190	,001	1,837
Mazkvalificēti strādnieki	,409	,326	,210	1,505	,349	,201	,082	1,418
Piederības izjūta Latvijas iedzīvotājiem (ref. ļoti piederīgs (-a))			,182				,030	
Zināmā mērā piederīgs (-a)	,224	,143	,117	1,251	,099	,099	,316	1,104
Ne piederīgs, ne nepiederīgs (-a)	-,048	,177	,787	,953	,309	,116	,008	1,362
Samērā nepiederīgs (-a)	,062	,206	,763	1,064	,311	,136	,022	1,365
Pilnīgi nepiederīgs (-a)	-,228	,298	,443	,796	,372	,188	,048	1,450
Piederības izjūta cilvēkiem no Latvijas ārzemēs (ref. ļoti piederīgs (-a))			,000				,000	
Zināmā mērā piederīgs (-a)	-,491	,129	,000	,612	-,027	,095	,777	,973
Ne piederīgs, ne nepiederīgs (-a)	-1,253	,167	,000	,286	-,687	,110	,000	,503
Samērā nepiederīgs (-a)	-1,761	,231	,000	,172	-,784	,141	,000	,457
Pilnībā nepiederīgs (-a)	-1,077	,262	,000	,341	-1,239	,190	,000	,290
Cik cieši jūtas saistīts ar Latviju (ref. ļoti cieši)			,166				,000	
Cieši	-,263	,127	,038	,769	-,506	,086	,000	,603
Ne pārāk	-,144	,165	,383	,866	-,582	,108	,000	,559
Nemaz	,111	,351	,751	1,118	-1,041	,237	,000	,353
Apmierinātība ar dzīvi kopumā	-,006	,031	,858	,994	-,003	,021	,880	,997
Atgriešanās plāni (ref. noteikti neplāno atgriezties)			,000				,000	

	M1 (n = 7117) Līdzdalība diasporas organizācijās				M2 (n = 7162) Līdzdalība diasporas pasākumos			
	B	S. E.	Sig.	Exp (B)	B	S. E.	Sig.	Exp (B)
Plāno atgriezties tuvāko 6 mēnešu laikā	-,477	,378	,206	,620	,735	,216	,001	2,085
Plāno atgriezties tuvāko 5 gadu laikā	,440	,253	,083	1,552	1,031	,172	,000	2,803
Plāno atgriezties vecumdienās	,847	,231	,000	2,332	,815	,162	,000	2,258
Varbūt, noteiktos apstākļos	,715	,201	,000	2,044	,589	,143	,000	1,803
Drīzāk neplāno atgriezties	,381	,217	,079	1,464	,472	,153	,002	1,603
Cik viegli savilkt galus kopā (ref. ar grūtībām)			,000				,047	
Ar nelielām grūtībām	-1,065	,314	,001	,345	,412	,301	,171	1,510
Samērā viegli	-1,045	,276	,000	,352	,298	,262	,254	1,347
Viegli	-1,039	,281	,000	,354	,502	,243	,039	1,652
Ļoti viegli	-,913	,282	,001	,401	,563	,242	,020	1,755
Nav atbildes	-2,423	,614	,000	,089	,343	,245	,161	1,409
Cik daudzi no tuviem draugiem ir no Latvijas un dzīvo mītnes zemē (ref. neviens)			,000				,000	
Viens	,421	,155	,007	1,524	,437	,106	,000	1,548
Divi	,307	,169	,069	1,360	,183	,114	,109	1,201
Trīs vai vairāk	,614	,129	,000	1,847	,547	,087	,000	1,728
Cik daudzi no tuviem draugiem ir vietējie mītnes zemē (ref. neviens)			,039				,001	
Viens	,347	,199	,081	1,415	-,011	,133	,931	,989
Divi	,491	,181	,007	1,634	,324	,123	,008	1,383
Trīs vai vairāk	,209	,131	,109	1,233	,279	,083	,001	1,322
Latvijas valstspiederīgais	,342	,182	,060	1,408	,310	,154	,044	1,364
Konstante	-3,704	,634	,000	,025	-1,157	,457	,011	,314

Cilvēkiem ar augstāko izglītību iespēja darboties diasporas organizācijās ir divas reizes lielāka nekā cilvēkiem ar zemāko izglītības līmeni. Tāpat viņi 1,7 reizes biežāk piedalījušies diasporas pasākumos. Piesaistīt mazāk izglītotos diasporas pārstāvjus, vienkārša darba darītājus ir viens no svarīgiem izaicinājumiem, lai nodrošinātu pēc iespējas plašāku diasporas pārstāvniecību. Šobrīd lielāka iespēja iesaistīties diasporas organizācijās vai pasākumos ir vadītājiem un profesionāļiem. Kā norāda jaunieši, kas piedalījušies FGD, šobrīd projekti tiek vairāk rakstīti, domājot par intelektuālu

mērķauditoriju. Vienlaikus pētījuma rezultāti liecina, ka aizņemtība darbā var būt būtisks faktors, kas kavē iesaisti diasporas dzīvē.

Motivāciju iesaistīties diasporas organizācijās ietekmē arī atgriešanās plāni. Lielāka iespēja darboties diasporas organizācijās ir tiem, kuri pieļauj domu par atgriešanos tālākā nākotnē (plāno atgriezties Latvijā vecumdienās vai varbūt varētu atgriezties noteiktos apstākļos). Tos, kuri neplāno atgriezties, mazāk interesē saiknes uzturēšana ar Latviju, savukārt tie, kas plāno atgriezties jau ļoti drīz, iespējams, neredz jēgu piedalīties diasporas organizācijās.

Tos, kam nav plānu atgriezties, arī diasporas pasākumi interesē mazāk nekā citus.

Diasporas pasākumu apmeklēšana un iesaiste organizācijās atkarīga arī no sociāliem faktoriem: tā ir izplatītāka starp diasporas pārstāvjiem, kuriem ir viens vai vairāki draugi no Latvijas mītnes zemē pretstatā tiem, kuriem šādu draugu nav. Taču arī draudzība ar vietējiem nav šķērslis iesaistei diasporas dzīvē: diasporas pasākumos aktīvāk piedalās tieši tie, kam ir divi vai vairāk vietējo draugu. Tātad plašāks draugu loks drīzāk liecina par sabiedriskumu, kas, kā liecina FGD, var veicināt iesaisti dažāda veida pasākumos⁸.

Tas, ka diasporas organizācijās un pasākumos bieži sastopami vecāki cilvēki, nav izskaidrojams tikai ar salīdzinoši augstāku vecās diasporas aktivitāti. Kā liecina regresiju analīzes rezultāti, pat kontrolējot citu faktoru ietekmi, 65 gadus veciem un vecākiem diasporas pārstāvjiem salīdzinājumā ar jauniešiem ir četras reizes lielāka iespēja iesaistīties diasporas organizācijās un divas reizes lielāka iespēja pēdējā gada laikā apmeklēt diasporas pasākumus. Daļēji tas skaidrojams ar to, ka pensijā esošajiem mazāks šķērslis ir laika trūkums. Jauniešiem laika trūkums ir viens no galvenajiem neiesaistīšanās iemesliem, tomēr ļoti daudzi jaunieši vecumā līdz 35 gadiem (40%) aptaujā norādījuši, ka viņus tas vienkārši neinteresē. Ja jaunieši plāno palikt uz dzīvi mītnes zemē, viņi mēdz minēt vēlmi asimilēties, nevis palikt latviešu lokā, vēlmi būt starp vietējiem vai ar savu ģimeni un draugiem, nevis ar citiem latviešiem un uzturēt latviešu kultūru. Daļa jauniešu diasporas organizācijās neiesaistās, jo ir vēlme pēc kā jauna, nevis vecā, ierastā. Turklāt ierobežota laika apstākļos diasporas pasākumi konkurē ar citām alternatīvām aktivitātēm, īpaši lielajās pilsētās. Iesaistīšanos kavē arī vienkārši slinkums.

Cits ārkārtīgi biežs iemesls, kādēļ jaunieši neiesaistās diasporas organizācijās, ir informācijas trūkums par tām un par iespējām tajās iestāties. Visās diskusiju vietās ir vērojams, ka dalībnieki (tie, kas paši ir aktīvi diasporas dzīvē) zina vai nu ļoti daudz organizācijas viņu pilsētā, vai arī izteikti maz. To var raksturot kā sava veida “burbuļa fenomenu”, un

tas skaidro, kādēļ dažkārt sastopami pretrunīgi viedokļi par to, vai informācijas ir maz vai daudz. Jaunieši var nosaukt dažādus diasporas pasākumus, korus, pašdarbības kolektīvus un skoliņas, taču mazāk zina par specifiskām interešu grupām – sarunu klubiem, jauniešu biedrībām, profesionāļu organizācijām u. c. Par interneta portālu *Latviesi.com* ir informēti reti kurš jaunieši.

Citiem, savukārt, neiesaistīšanās iemesls ir slikta pieredze saskarsmē ar latviešiem – priekšstats, ka latviešu tauta ārzemēs ir negatīva, neuzticama, nesaliedēta, izmanto, aprunā. Studentus arī biežāk nekā citus attur dalības maksa un tas, ka grūti nokļūt līdz pasākumu norises vietai. Viņu līdzekļi ir ierobežoti, un personīgā auto parasti nav. Šīs problēmas risināšanā, pēc jauniešu domām, palīdzētu pašiem savas organizācijas izveide vai struktūrvienību izveide dažādās mazākās pilsētās, pasākumu rīkošana savā pilsētā, kā arī kopīgu braucien organizēšana ar citiem latviešiem.

Tas, ka jaunieši nav iesaistījušies diasporas organizācijās un grupās vai neapmeklē diasporai domātos pasākumus, nenozīmē, ka viņi nevēlas uzturēt saikni ar Latviju. Tieši tas, ka Latvija ir tuvu un viegli sasniedzama, daļai mazina nepieciešamību speciāli meklēt iespējas satikties ar citiem latviešiem ārvalstīs (labāk aizbraukt uz Latviju ciemos, ja ir laiks). Kvantitatīvā aptauja apliecina, ka lielāka motīvācija varētu būt jauniešiem, kuri dzīvo valstīs, kas atrodas tālu no Latvijas, vai kuriem pašiem vairs nav tuvu radnieku vai draugu Latvijā.

Jauniešu priekšstati par diasporas organizācijām

Atbilstoši aptaujas datiem tieši jaunieši 15–24 gadu vecumā biežāk nekā citi uzskata, ka diasporas organizācijas nav domātas viņiem (19%). FGD ar jauniešiem atklāj, ka tam ir šādi biežākie iemesli:

1. Organizācijas bieži ir noslēgtas – nevienu nepazīstot, atnācis uz pasākumu, jauniešis jūtas neērti, jo jānāk ar savu bariņu; liekas, ka latvieši ir iedomīgi. Lai šāda situācija neveidotos, jaunieši iesaka rīkot pasākumus ar domu, ka nāks nepazīstami cilvēki, ar kuriem ir jāiepazīstas un savstarpēji jākomunicējas.

⁸ Mierina, Koroleva 2015.

2. Formāts – obligāti jābūt biedram, kādā sarakstā – uzliek pienākumu, bet nav paredzams, vai tiešām katru nedēļu būs iespēja atnākt.
3. Organizācijās darbojas pārsvarā vecāki cilvēki.
4. Vēstniecību pasākumi – ļoti smalki un formāli.
5. Liela daļa jauniešu ārvalstīs atrodas tikai uz laiku – kā studenti, tādēļ viņu dalība grupās ir neprognozējama, tas arī ietekmē to, kā jauniešus tajās uztver.

Jo īpaši diasporas virsorganizācijas dažkārt šķiet pārāk tālas un formālas. Pārlicka formalitāte, nedabīgums, oficiālums jauniešus attur no iesaistīšanās – jauniešiem ir iespaids, ka latviešu organizācijās tiek veidots neīsts patriotisms, tajās jāzliekas. FGD jaunieši min, ka organizācijās nav vērts iesaistīties, jo tajās ir garlaicīgi, nav viņu interesēm atbilstošu organizāciju vai pasākumu, pulciņu, tām ir cita mērķauditorija, trūkst dažādības. Diskusiju dalībnieki iesaka biežāk rīkot tādas aktivitātes, kas atbilst jauniešu interesēm un ir mazāk saistītas ar nacionālismu, bet vairāk – ar tīklošanos, kopā būšanu, un domāt par pasākumu satura daudzveidību.

Jauniešiem diasporas organizācijas asociējas, pirmkārt, ar tautiskumu (tautastērps, folkloru, tradīcijas, deju kolektīvi, kori, latviešu valodas uzturēšana u. tml.), patriotiskumu un ilgām pēc dzimtenes, un dažādām brīvā laika aktivitātēm (brīvprātīgais darbs, svētki, pasākumi u. c.). Diemžēl visās FGD tiek minētas arī negatīvās asociācijas: iedomīgi latvieši, intrigas, seni kašķi starp cilvēkiem, dzērāji, raudulīgums. Dažkārt, īpaši runājot par virsorganizācijām un citām organizācijām, kas saņem valsts finansējumu, tika izteikts aizdomīgums par to patieso mērķi un apslēptām politiskām interesēm, turklāt vairākkārt minēts šo organizāciju birokrātiskums. Jauniešu vidū īpaši populārs ir viss, kas ir neatkarīgs, atvērts un dinamisks un pēc iespējas mazāk formāls un birokrātisks. Priekšstats par diasporas organizāciju dalībniekiem jauniešiem lielākoties ir pozitīvs, un nepareizi stereotipi nav iemesls neiesaistīties.

Viens no galvenajiem argumentiem, kas mudina jauniešus iesaistīties diasporas organizācijās un pasākumos, ir iespēja būt kopā ar

citiem latviešiem, “savējiem”, iepazīt jaunus cilvēkus, iegūt jaunus draugus, arī noderīgus kontaktus dažādās jomās. Dalība diasporas organizācijās remdē ilgas pēc Latvijas un ļauj nostiprināt saites (gan starp cilvēkiem, gan ar Latviju). Jaunieši novērtē iespēju runāt latviski, uzlabot arī bērnu latviešu valodas zināšanas, izzināt latviešu kultūru un baudīt latviešu ēdienus. Kā argumentu iesaistīties diasporas organizācijās jaunieši saskata arī to, ka tās iekrāso ikdienu, dod iespēju labi pavadīt laiku, piedalīties pasākumos un ceļot, kā arī ļauj pilnveidot prasmes, attīstīt hobijus – dziedāt, dejot utt. – un sniedz pieredzi organizēšanā. Daļa emigrantu diasporas organizācijās iesaistās, jo uzskata, ka tādējādi paveras iespēja kaut ko uzlabot un izmainīt, kā arī saglabāt bērnbā ierasto gada ritējumu (Jāņi, 18. novembris u. tml.). Citiem tā ir iespēja satikt cilvēkus, kam bijušas līdzīgas problēmas, konsultēties par sadzīviskiem jautājumiem latviešu dzīvē ārvalstīs. Visas šīs priekšrocības iespējams uzsvērt, lai piesaistītu diasporas organizācijām vairāk jauniešu.

Ideālai organizācijai, pēc jauniešu domām, būtu ne vien jānodarbojas ar kultūras aktivitātēm, bet arī jāsniedz praktiska palīdzība (piem., dokumentu kārtošanā) jauniešiem/māmiņām/tiem, kas nesen pārvākušies uz ārzemēm, jo tā ir aktuāla daudziem. Šāda organizācija būtu spēcīga vadošā komanda ar harismātisku, motivētspējīgu līderi. Ideāla organizācija rīkotu pasākumus (piem., kora uzstāšanos) ne tikai saviem biedriem, bet arī visiem citiem, piem., sarunu klubus, sporta pasākumus (futbols, volejbols, kur sportiskie latvieši spēlē un pārējie skatās vai organizē mačus), tematiskos vakarus (diskusijas, karaoke vakari, filmu vakari, viktorīnas, kulinārijas vakari, makšķerēšanas klubs, šlāgerballes, meistarklases, tirdziņi, māmiņu klubi, viesi no Latvijas utt.), kā arī kopīgus izbraucienus dabā, četrreiz gadā lielākas balles. Brauktu ciemos viesi no Latvijas, organizētu meistarklases, interešu grupas. Rēķinoties ar laika trūkumu un potenciālo dalībnieku aizņemtību, jaunieši iesaka vairāk rīkot tādus pasākumus, kurus varētu apmeklēt kopā ar ģimeni un kuriem varētu pielāgot dažādus laikus. Ideālā organizācijā dalībnieki iesaistītos aktīvi un regulāri. Tāpat organizācijai būtu vajadzīga marketinga stratēģija, lai informētu

potenciālos biedrus par savu darbību un rīkojamiem pasākumiem, jo svarīgi, lai organizācijā iesaistītos daudz cilvēku. Lai izveidotu ideālu organizāciju, pēc jauniešu domām, svarīgi, lai būtu vīzija, pieprasījums un degsme. Tā nodrošinātu iespēju labi pavadīt laiku, iegūt jaunus draugus, atpūsties, ceļot kopā, runāt latviešu valodā un dalīties Latvijas vērtībās. Jaunieši min, ka pašlaik kopām mēdz būt slikti vadītāji, trūkst līderu, taču pašiem pamatā nav vēlēšanās uzņemties vadību.

Secinājumi un ieteikumi

Latvijas diasporas organizācijās šobrīd iesaistās gandrīz tikai latvieši, turpretī mazākumtautību emigrantu, jo īpaši krievu, iesaistīšanās diasporas dzīvē ir niecīga. Tas liecina, ka, veidojot pasākumus un uzrunājot diasporu, svarīgi ir atcerēties arī par citu tautību emigrantiem un piedāvāt viņiem saistošas aktivitātes (piem., sporta pasākumus), kas varētu ieinteresēt jebkuras tautības cilvēkus. Šobrīd pat latviešu vidū mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu (koru, deju kolektīvu) darbība nav biežākais ārzemēs dzīvojošo kopīgo aktivitāšu veids, taču vispirms tieši ar šādiem kolektīviem asociējas Latvijas diasporas aktivitātes. Kopumā, ņemot vērā, ka ārzemēs dzīvojošie latvieši nereti vēlas aktivitātēs iesaistīt arī savus citas tautības dzīvesbiedrus vai draugus, vairāk uzmanības jāpievērš informācijas pieejamībai angļu (vai mītnes zemes) valodā gan pasākumos, gan interneta vidē (t. sk. organizāciju mājaslapās). Jaunieši, kas piedalījās pētījumā, iesaka mācīt par Latviju arī mītnes zemes izcelsmes cilvēkiem (piem., angļiem), gatavot materiālus un nest informāciju uz āru, uzsverot, ka gaidīti ir dažādi cilvēki un ka kultūras dienas jārīko kā publiski, visiem atvērti pasākumi. Ņemot vērā, ka daļa pasākumu tiek organizēti vēstniecībās, svarīgi veidot izpratni, ka uz tiem tikpat ļoti ir gaidīti tie, kam nav Latvijas pilsonības.

Plānojot atbalstu diasporas pasākumiem, svarīgi orientēties ne vien uz valstīm ar lielāko diasporas pārstāvju skaitu, bet arī uz valstīm un reģioniem, kur Latvijas izcelsmes cilvēku ir mazāk un arī piedāvājums ir daudz mazāks, t. i., kur latvietību saglabāt ir grūtāk: Dienvideiropas valstis, Austrumeiropas valstis, NVS

valstis un Gruzija. Dalībnieku skaitu pasākumos un organizācijās varētu palielināt arī, biežāk organizējot pasākumus mazpilsētās un lauku reģionos, organizējot kolektīvu braukšanu uz pasākumiem un pēc iespējas mazinot pasākumu dalības maksu. Lai iesaistītu vairāk mazkvalificēto diasporas pārstāvju, svarīgi, rīkojot pasākumus, neaizmirst arī par vienkāršākiem cilvēkiem – dot iespēju rīkot viktorīnas, karaokes, šlāgerballes, futbolu, velobraucienus, pārgājienus, citas vienkāršas aktivitātes, kurās var piedalīties jebkurš.

Jaunieši biežāk nekā citi uzskata, ka diasporas organizācijas nav domātas viņiem un ka viņus tās neinteresē. Pēc jauniešu domām, svarīgi, lai organizācija izrāda iniciatīvu, organizē draudzības vakarus, kuros var iepazīties, izstāstīt par organizāciju, sniedz atklātu informāciju par organizācijas darbību, uzticas saviem biedriem un iesaista viņus darbībā un pasākumu organizēšanā kopā ar vietējiem. Tagad jauniešiem mēdz būt iespaids, ka organizācijās ir garlaicīgi un ka nav viņu interesēm atbilstošu organizāciju vai pasākumu, pulciņu, trūkst dažādības. Kopumā šis rezultāts skaidri norāda uz problēmām pašu organizāciju darbībā, tās nespēj pietiekami pielāgoties jauniešu interesēm. Diskusiju dalībnieki iesaka īstenot vairāk jauniešu interesēm atbilstošu aktivitāšu, kas mazāk saistītas ar nacionālismu, bet vairāk ar tīklošanos, kopā būšanu, kā arī domāt par pasākumu satura daudzveidību un, piem., organizēt arī sporta svētkus, brīvdabas pasākumus un dažādus interešu klubuņus, kas varētu piesaistīt arī tos, kam mazāk interesē latviskā kultūra. Ideālai organizācijai, pēc jauniešu domām, būtu ne vien jānodarbojas ar kultūras aktivitātēm, bet arī jāsniedz praktiska palīdzība cilvēkiem, kas nesen pārvākušies uz ārzemēm. Lai motivētu jauniešus aktīvāk iesaistīties, svarīgi, lai organizācija tiktu vadīta atklāti, būtu atvērta sadarbībai un dotu iespējas jauniešiem, uzklautu viņu viedokli.

Diskusijās paustais liecina, ka ir svarīgi jaunieši piesaistīt kaut vai vienam pasākumam vai aktivitātei, kuras laikā jaunieši ātri gūst priekšstatu par kopējo latviešu kultūras dzīvi pilsētā, iepazīstas ar citiem vietējiem latviešiem un nonāk dažādās kontaktu listēs vai *Facebook* grupās. Informācijas aprīte pamatā notiek, iesaistoties tīklos, – no viena cilvēka

pie citiem, no viena pasākuma vai grupas pie citiem. Šādā situācijā svarīgi būt radošam informācijas izplatīšanā, tīkloties, identificēt tīkla atslēgas personas un izplatīt informāciju caur tām, rosinot dalīties ar informāciju par pasākumiem savā draugu un paziņu lokā. Jaunieši uzskata, ka kopumā diasporas organizācijām būtu aktīvāk jāpopularizē sava

darbība un ka arī vēstniecība varētu palīdzēt sniegt informāciju par tām. Visbeidzot, jaunieši ierosina izveidot karti, kurā būtu apkopotas visas latviešu organizācijas. Sniedzot atbalstu dažādām diasporas aktivitātēm, jāuzmanās no pārlietu sarežģītām formalitātēm, kā arī no tā, lai nerastos iespaids par politisko angažētību, kas nāk līdzī finansējumam.

VĒRES

- Goldmanis, M. (2015) Statistisko svaru dizains pētījumā "Latvijas emigrantu kopienas". Mieriņa, I. (red.) *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 42–65.
- Goldsmith, S.; Eggers, W. D. (2004) *Governing by Network: The New Shape of the Public Sector*. Washington, DC : The Brookings Institution.
- Jurkāne-Hobein, I.; Kļave, E. (2019) Manoeuvring in Between: Mapping Out the Transnational Identity of Russian-Speaking Latvians in Sweden and Great Britain. Kaša, R.; Mieriņa, I. (eds.) *The Emigrant Communities of Latvia: National Identity, Transnational Belonging, and Diaspora Politics*. Cham : Springer, 163–182.
- Mieriņa, I. (2016) Diasporas līdzdalība un to ietekmējošie faktori. Koņkova, S. (red.) *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija: Tēzes*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 65–70.
- Mieriņa, I. (2019) An Integrated Approach to Surveying Emigrants Worldwide. Kaša, R.; Mieriņa, I. (eds.) *The Emigrant Communities of Latvia: National Identity, Transnational Belonging, and Diaspora Politics*. Cham : Springer, 13–33.
- Mierina, I.; Koroleva, I. (2015) Negotiating identities and friendships while living abroad: Experiences of Latvian migrants. *European Scientific Journal*, August, 352–368.
- Mieriņa, I.; Ose, L.; Lāce, A.; Kaprāns, M. (2017) *Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana: Priekšlikumi sabiedrības integrācijas politikas plānam 2019.–2025. gadam*. Pieejams: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedrības_integrācija/Petijumi/Ekspertu%20zinojums%20vienojosas%20nacionalas%20identitates%20un%20kulturtelpas%20nostiprinasanai.pdf (09.09.2020.).